

Tülü - Gabbeh - Ryijy

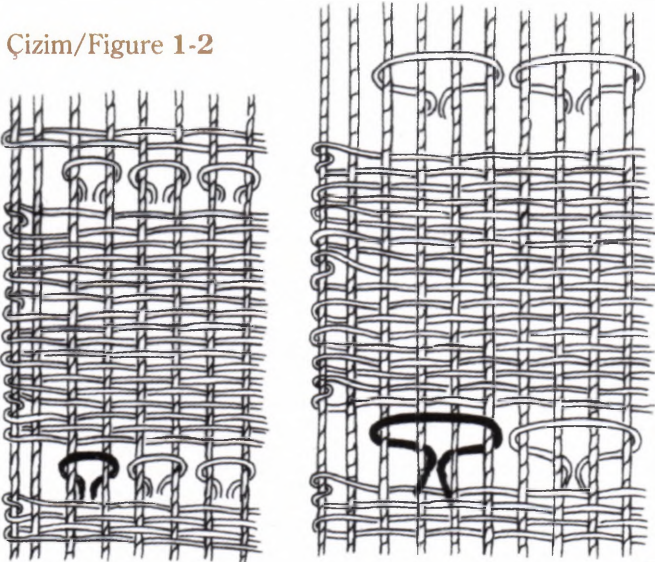
Arş. Gör. Sevim Arslan*

Konya Karapınar'da "Tülü", Güneybatı İran'da "Gabbeh", Finlandiya'da "Ryijy" olarak adlandırılan halılar adeta aynı bölgede, aynı kültürün ürünleriymiş gibi benzer dokumalardır. Bu halılar ayrı ayrı incelendiğinde elde edilen sonuçlar her üç ürün içinde ortak noktalarda buluşmaktadır. Bu halılar dokuma teknikleri, desenleri ve kullanılan malzemeler açısından birbirine eş ürünlerdir. Ayrıca, öncelikle işlevsellikleri önemlidir; hepsi de kullanım amaçlı üretilmiş ve birçok fonksiyon yüklenmiştir.

TÜLÜ

Konya'nın Karapınar ilçesinde 80'li yıllarda bir tesadüf sonucu keşfedilen Tülü halıları dokuları, renkleri, yalın ve çağdaş desenleri ile son derece ilginç ve farklı bir halı türüdür. Yarı göçebe bir yaşam süren yöre halkı, pazara çıkarmak amacıyla değil; sadece kendi gündelik yaşamlarında kullanmak için Tülü halılarını dokumaktadır. Bu halıları "Kuşurgu" adını verdikleri sandık odalarında saklamakta ve gerektiğinde buradan alıp kullanmaktadırlar.

Çizim/Figure 1-2

Kış aylarında soğuktan korunmak amacıyla, bazen kapı boşluklarına asarak, bazen yatak ve yorgan, bazen de yerde yaygı olarak kullandıkları Tülü halılarının ebatları küçük olanlarını ise genellikle seccâde veya minder olarak kullanmaktadırlar. Yaz aylarında yaylaya çıkan yöre halkı, toplandığı zaman çok yer tutmaması ve hafif olması nedeniyle, kolay taşınabilirliğinden dolayı Tülü halılarını beraberlerinde götürmeyi tercih etmekte ve yine aynı amaçlarla kullanmaktadırlar. Ayrıca, süt, yağ, kıyma gibi çeşitli yiyeceklerini çömlek ya da kazanlara koyup, üzerlerini Tülü halılarıyla örterek sıcaktan korumakta ve bu işleme de "Basırık" adını vermektedirler.

Tülü halılarında, yöre halkının kendilerinin yetiştirdikleri koyun ve keçilerden elde ettikleri yün, tiftik kullanılmaktadır. Çözümler genellikle yün, ilmeler ise çoğunlukla tiftik, bazen de yündür. Yöre halkı eskiden deve yünü de kullandıklarını söylemektedir. Tülü halılarında kullanılan renk sayısı oldukça azdır. Çoğunlukla yün ve tiftiğin doğal renkleri kullanılmıştır. Tülülerde görülen beyaz, gri, kahverengi yün ve tiftiğin doğal renkleridir. Bunlar dışında kullanılan boyama renkleri; lacivert, kırmızı, sarı, yeşil ve mor olmak üzere birkaç renkle sınırlıdır. Yaptığımız analizlerde bu renklerin sentetik boya olduğu tespit edilmiştir. Çözümler doğal beyaz renkte, atkılar ise farklı renklerde kullanılmıştır. Atkı; halı türü dokumalarda yüzeyi fonksiyonel olarak etkilemez.

Tülü halıları teknik özellikleri bakımından iki grupta sınıflandırılırlar:

- I- Düğümlü Tülü Halıları
- II- Çeki Tülüleri

* Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel El Sanatları Bölümü, Halı, Kilim ve Kumaş Desenleri Anabilim Dalı.

Tülü - Gabbeh

Resim/Picture 1

Ryijy

Res. Assis. Sevim Arslan*

The carpet named as "tülü" in Konya-Karapınar, "gabbeh" in Iran and "ryijy" in Finland are similar weavings as if they are the products of the same culture of the same region. Results obtained through a separate examination of those carpets meet at such common points for all three products. Those carpets are matching works in terms of weaving techniques, patterns and materials used. Furthermore, their functions are also of great importance. All are produced for utilisation purposes and imposed several functions.

TÜLÜ

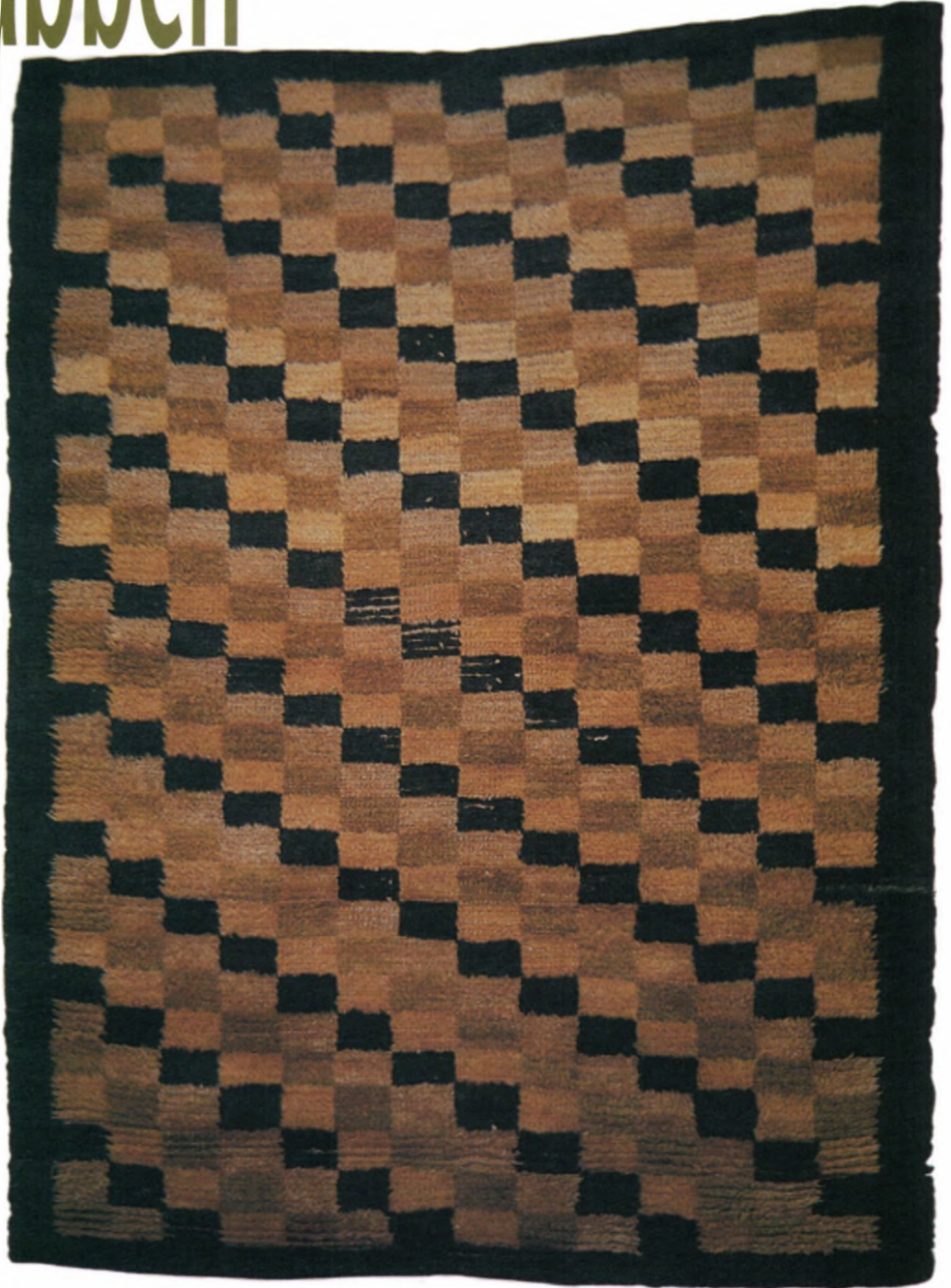
Tülü carpets discovered in 1980s in Karapınar, Konya by accident are a different and an interesting group of carpets with their textures, colours and their simple and modern patterns.

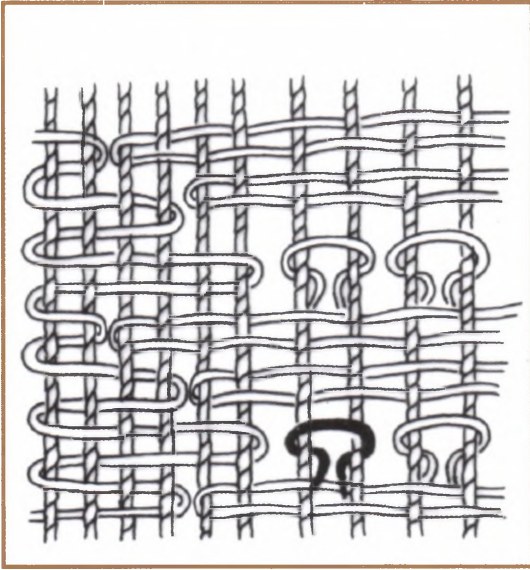
Region's people lead a half-nomad life and weave those Tülü carpets not for selling in markets but for using in daily life. They keep those carpets in storerooms called "*kuşurgu*" and use when necessary. Tülü carpets are used sometimes as floor coverings, as bed clothes, as blankets and as hung over door spaces for being protected from cold in winter time. The ones small in size are used as praying carpets or cushion. People, moving to plateau (a type of summer camping-ground) in summer, prefer to have their Tülü carpets with them due their weight and use them for above-mentioned

purposes. They also cover their boilers using Tülü carpets, full of milk, butter and meat, so that they protect their food from the heat; a process which is called "*basırık*".

For Tülü carpets, people use mohair and wool obtained from sheep and lambs they themselves breed. Warps are generally woollen. Whereas loops are mostly mohair and partly woollen. People state that they, previously, used to camel hair (wool). The number of colours used on Tülü carpets are limited. Mostly, natural colours of mohair and the wool are used. White, grey

* Marmara University, Faculty of Fine Arts, Traditional Handicraft division, Carpet, Tapestry and Fabric Illustration main branch of Knowledge.

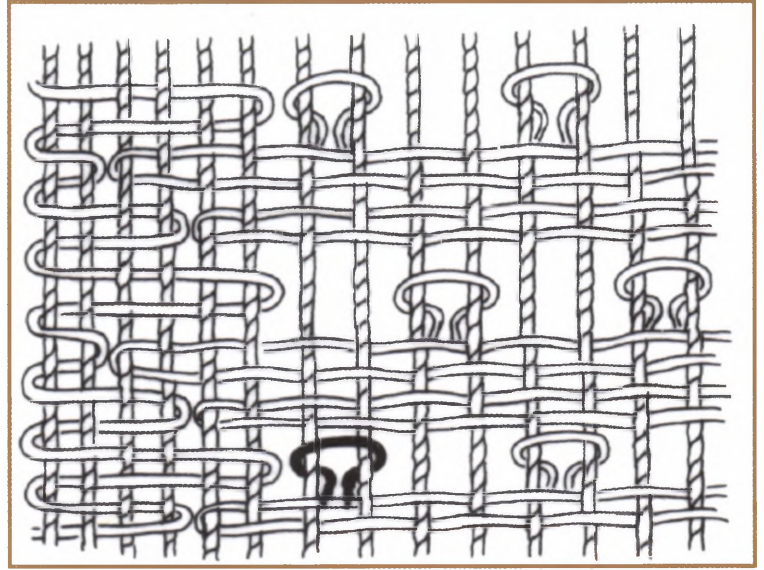
Çizim/Figure 3

I-Düğümlü Tülü halıları da kendi içinde iki gruba ayrılır; bunlardan birincisi “Yamçılı Tülüler”dir. Yamçılı tülülerde yapığadan alınan bir tutam elyaf iki veya dört çözüğü üzerine Gördes düğüm tekniği ile bağlanarak ilme sıraları oluşturulmuş ve her sıradan sonra 3-4 cm. kilim dokuması yapılmıştır (Çizim 1-2). Çözüğü ve atkıda kullanılan malzeme ince yündür. Kullanılan renkler kırmızı, mavi, sarı ve yeşildir. Bu halılarda geometrik düzen hakimdir. Kompozisyonlar genellikle dikey renk bantları halinde ya da içiçe geçmiş kareler biçiminde düzenlenmiştir. Ayrıca tek renkten düz olanları da vardır.

Aynı görünümde, aynı malzeme ve teknik ile üretilmiş bu tür halılar Ağrı ve çevresinde “Geve”, Sivas ve Mut köylerinde “Tülüce”, Konya ve Kırşehir çevresinde “Filikli”, Batı Trakya’da “Hopan”, Yugoslavya Vianofça’da “Yammulia” olarak adlandırılmaktadır.

İkinci grupta yer alan düğümlü tülülerde yün ve tiftik iplik haline getirildikten sonra kullanılmıştır. Gördes düğüm tekniği uygulanmıştır. Düğümler genellikle iki çözüğü üzerine bağlanmakta (Çizim 3), fakat birkaç örnekte düğümlenme işlemi bütün çözüğüler üzerinde uygulanmamıştır. Birinci düğüm sırasında iki çözüğü üzerine düğüm bağlanıp, yandaki iki çözüğü atlanmış, ikinci sırada atlanan bu çözüğüler üzerine düğüm bağlanmıştır. Tülü halılarında her düğüm sırasından sonra dört ya da sekiz sıra atkı ipliği geçirilmiştir (Çizim 4). Hav yükseklikleri de 1,5 veya 4 cm. olup, ara atkılar örtmektedir. Bu teknik özellikler halının seyrek ve yumuşak olmasını sağlamaktadır.

II- “Çeki Tülüleri” olarak adlandırılan bu halılarda düğüm yoktur. Halılarda hav, atkı ipliklerinin çözüğü aralarından çekilmesi suretiyle oluşturulmuş ve havların uçları kesilmemiştir (Çizim 5). Bu halılara dokunuş tekniğinden dolayı “Çeki Tülüüsü” adı verilmektedir. Çeki Tülüüslerinde de ara atkı sayısı ve hav yükseklikleri fazladır. Bu teknikte havların uçları kapalı olduğundan yüzeyde oluşan görüntü düğümlü halı yüzeyindeki görüntüden farklıdır.

Çizim/Figure 4

Tülü halıları, tek renk, desensiz örnekleri olmakla beraber, çoğunlukla iki renk ile yalın olarak desenlendirilmiştir. Desen özellikleri bakımından Tülü halılarını altı grupta toplamak mümkündür.

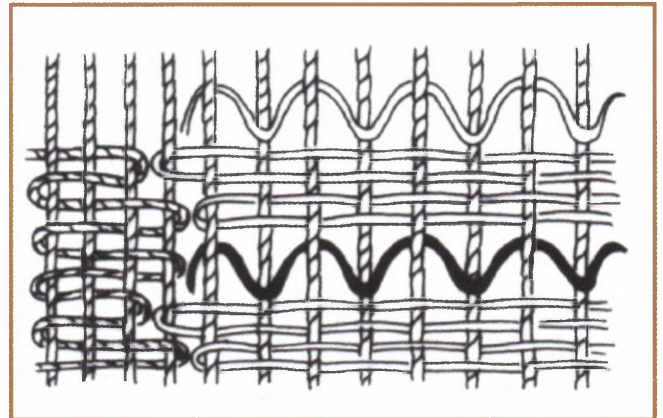
I- *Düz ve Çerçeveli Tülüler*: Tek renk kullanılarak desensiz dokunmuş ya da ikinci bir renkle halının etrafı bordürle çerçevesiyle çevrilmiştir. Orta kısım doğal beyaz renkte olup, bordürde koyu gri, kahverengi ya da lacivert renkler kullanılmıştır (şema 1-2-3-4).

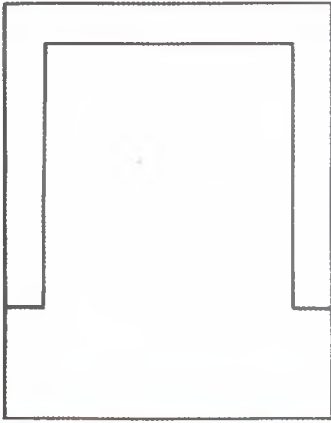
II- *Kareli Tülüler*: Yüzey iki renk ile dama tahtasına benzer şekilde karelerin yerleştirilmesiyle veya yüzey yatay ve dikey çizgilerle parçalanarak kareler oluşturulmuştur. Bazı örneklerde ince bir bordür görülmektedir. İki renk kullanılmış, çoğunlukla yün ve tiftiğin doğal renklerinin yanında ikinci renk olarak kahverengi, lacivert, sarı ve kırmızı kullanılmıştır (şema 5-6-7-8).

III- *Zikzaklı Tülüler*: Bu halılarda zikzak hareketi bütün zemini kaplayacak şekilde dikey olarak iki renk ile oluşturulmuştur (şema 9-10).

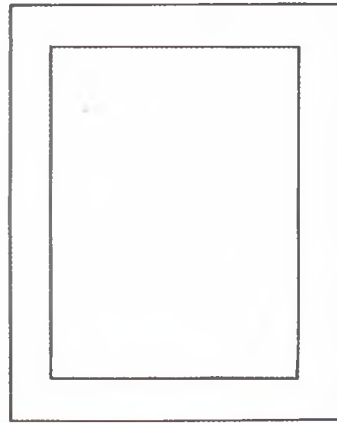
IV- *Madalyonlu Tülüler*: Bu halılarda ortada son derece yalın geometrik bir motif kullanılmış ya da aynı motif boyuna doğru iki kez tekrarlanmıştır. Motifte kullanılan renk ile halı etrafında bir çerçeve bordür görülmektedir. Zeminde kullanılan renkler yün ve tiftiğin doğal renkleri; motif ve

Çizim/Figure 5

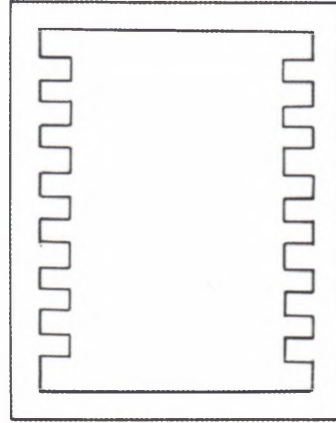

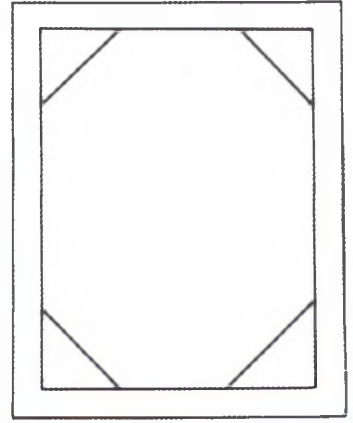
Şema/Scheme 1

Şema/Scheme 2

Şema/Scheme 3

Şema/Scheme 4

and brown are natural colours of the mohair and the wool used for Tülü carpets. In addition, other, dyed colours used are limited to a few colours such as dark blue, red, yellow, green and purple. Upon the analysis that we have made, it was observed that those colours are synthetic dyes. Warps are of natural white colour, whereas wefts are of different colours. In carpet-type weavings, weft does not influence the ground functionally. Tülü carpets are divided into two groups in terms of their technical features:

- I. Knotted Tülü Carpets
- II. Çeki Tülü Carpets

I. Knotted Tülü Carpets are also divided into two sub-groups, first of which is "yamçılı tülü". In *yamçılı tülü*, a pinch of fibre taken from the wool is knotted on two or four warps using gordes technique and, following the establishment of loop ranges, rug weaving of 3-4 cm after each range is made (Drawing 1-2). Material used for warp and weft is fine wool. Colours used are red, blue, yellow and green. On those carpets, a geometrical order is dominant. Composition are, generally, organised as vertical colour bands or as intertwined squares. Additionally, there are also other

types with single-colour and flat.

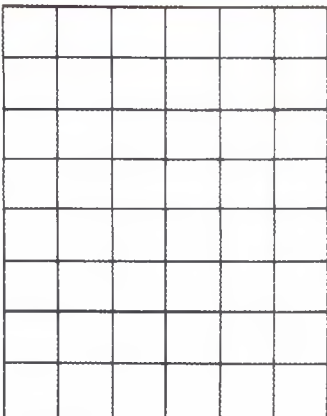
Those carpets, same in appearance and woven using the same material and technique, are called "geve" in Ağrı region, "tülüce" in villages of Sivas and Mut, "hopan" in Western Thrace and "yammula" in Vianaphcha Yugoslavia.

For the second group of knotted Tülü carpets, wool and mohair is used after they are made yarn. Here, gordes knotting technique is applied. Knots are generally spliced over two wefts and skipping next two wefts, knot is spliced over those two wefts previously skipped. On Tülü carpets, after each knot range, weft yarn is passed for four or eight range (Drawing 4). Pile thicknesses are of 1.5 or 4 cm. and cover the interlining wefts. Those technical features ensure a soft and gauze carpet.

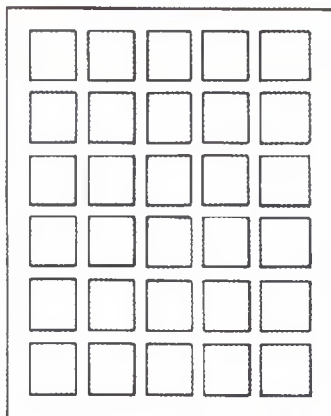
II. Those carpets named as "Çeki Tülü" do not have knots. Pile of the carpets is obtained through contracting pile weft yarns between the warps and pile ends are not cut (Drawing 5). They are called "çeki tülü" carpets, the number of interlining wefts and pile thickness are also high. Since the ends of piles one closed in this technique, the image on the surface is different from the one on knotted carpet.

Tülü carpets, though having single-coloured and

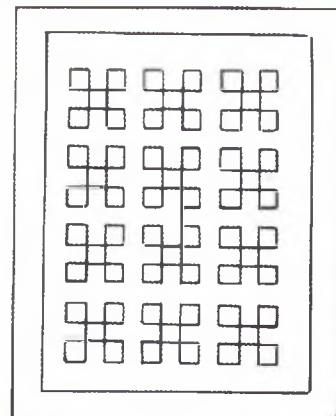
Şema/Scheme 5

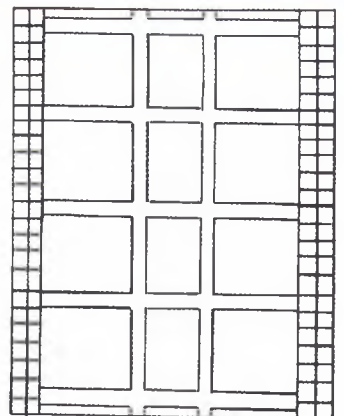
Şema/Scheme 6

Şema/Scheme 7

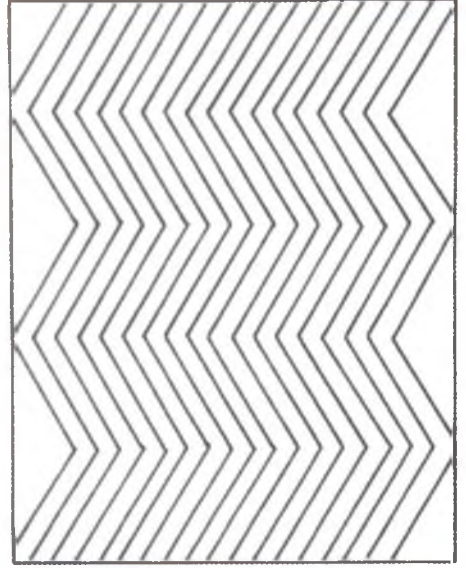
Şema/Scheme 8

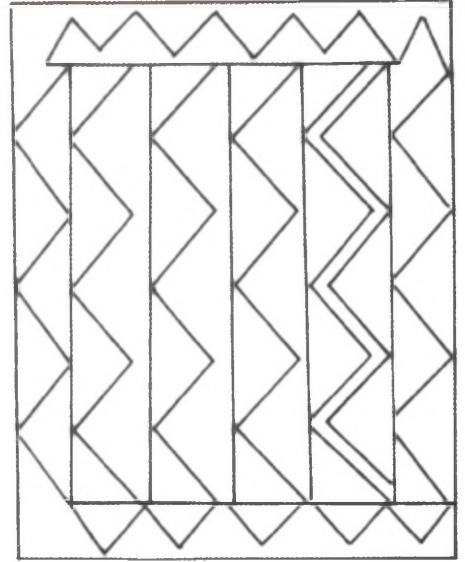

Resim/Picture 2

Şema/Scheme 9

Şema/Scheme 10

GABBEH

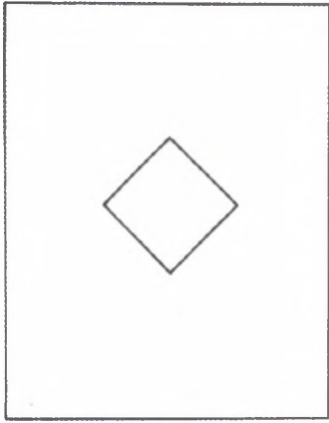
Tülü halılarına, kullanılan malzeme, teknik ve desen özellikleri bakımından benzerlik gösteren "Gabbeh Halıları" güneybatı İran'da dokunmaktadır. "Gabbeh"

bordürlerde kahverengi, kırmızı ve lacivert renkleridir (şema 11-12-13-14).

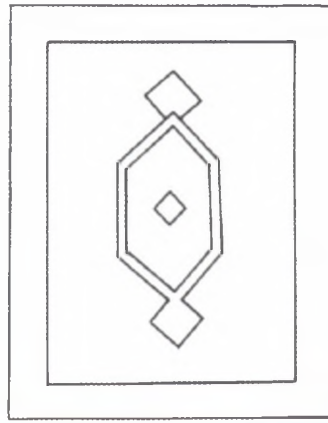
V- Mihraplı Tülüler: Bir örnekte karşımıza çıkan düz ve tek mihrap formu dışında diğer örneklerde mihrap formu merdiven basamakları şeklinde ve içiçe üç ya da dokuz defa tekrarlanarak bir yüzey kompozisyonu oluşturulmuştur. Kullanılan renklerden birinci renk yün ve tiftiğin doğal rengi, ikinci renk ise lacivert, kahverengi ve kırmızı renkleridir (şema 15-16-17-18).

VI- Konulu Tülüler: Bu grupta çiçek, cami ya da hayvan desenleri görülmektedir (şema 19-20-21).

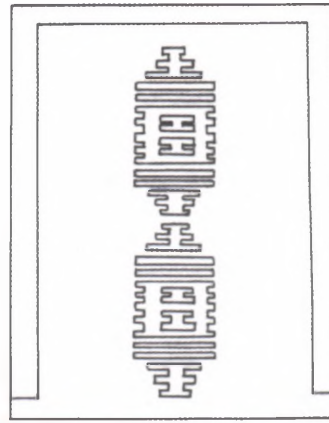
sözcüğü dilimizde kaba sözcüğünün karşılığıdır. Gabbeh halıları göçebelerin kullandığı, taşınabilir dikey tezgahlarda dokunmuştur. Bu halılarda Türk düğümü ve İran düğümü birlikte kullanıldığı için hiç bir sınıfa dahil edilmemektedir. Gabbeh halılarında da Tülü halılarında olduğu gibi atkı sıraları beş ya da oniki sıradır. Kullanılan malzemeler yün, tiftik, pamuktur; yalın ve geometrik desenler kullanılmıştır. Kareli tülülerde görülen kompozisyon özelliği Gabbeh halılarında da aynı biçimde görülmektedir (Resim 1-2). Zikzaklı tülü olarak adlandırdığımız halımın benzeri aynı kompozisyon özellikleri ile Gabbeh halılarında da karşımıza çıkmaktadır (Resim 3-4). Bu halılarda yün ve tiftiğin doğal

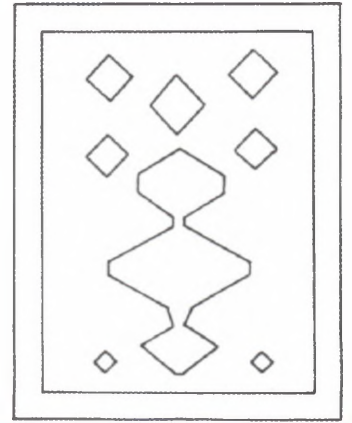
Sema/Scheme 11

Şema/Scheme 12

Şema/Scheme 13

Şema/Scheme 14

no-patterned samples, are mostly patterned simply by using two colours. It is possible to sub-group the Tülü carpets under six titles in terms of their pattern-specific features:

1. Flat and Framed Tülü Carpets: They are woven with no pattern using only one colour or bordered with a second colour. Medium is of a natural white colour and, grey, dark blue or brown colours are used for border (Scheme 1-2-3-4).

2. Squared Tülü Carpets: Squares are placed on the ground like draughts using two colours, or the ground are divided into squares through vertical and horizontal

lines. On some samples, a thin border is observed. Generally two colours are used: brown, dark blue, yellow and red as secondary colours to the natural colours of wool and mohair.

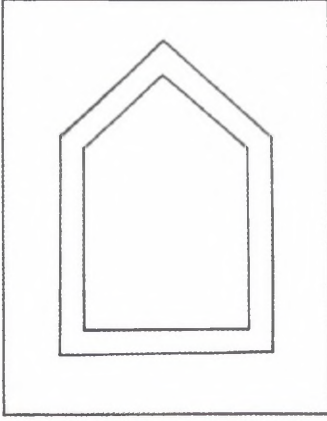
3. Zigzagging Tülü Carpets: On those carpets, zigzag movement is provided to cover the ground vertically and using two colours (Scheme 9-10).

4. Medallion Tülü Carpets: A simple geometrical motif is used or the same motif is repeated twice on those carpets. The colour used for the motif is also used on the frame border surrounding the carpet. For the motif, natural colours of the wool and mohair are used; whereas

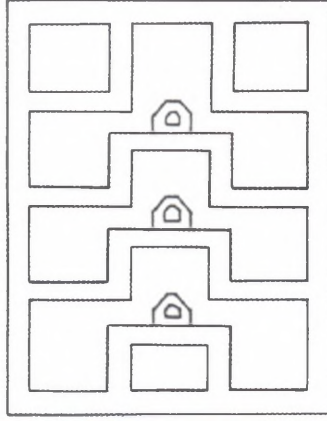
Resim/Picture 3

Resim/Picture 4

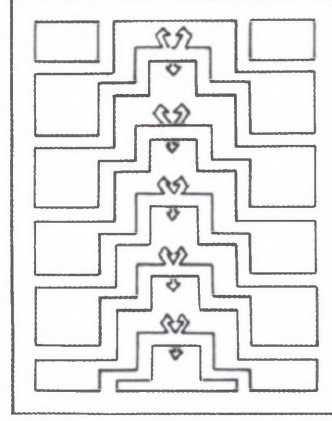

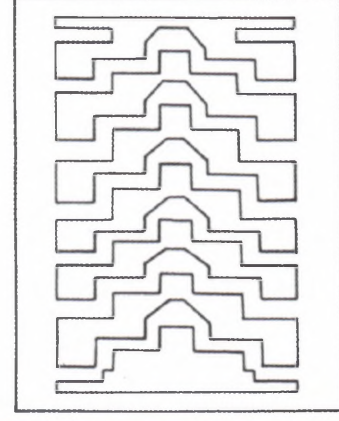
Şema/Scheme 15

Şema/Scheme 16

Şema/Scheme 17

Şema/Scheme 18

renklerinin yanısıra canlı, parlak renklerde kullanılmıştır. Her iki halı türü de öncelikle kişisel kullanım amacıyla üretilmiştir.

Aynı aynı yerlerde yaşayan toplulukların bu denli benzer dokumalar üretmeleri aralarında bir kültür bağı olabileceğini düşündürmektedir. Karapınar'da yerleştiklerini tespit ettiğimiz boylardan Avşar ve Salur boylarına İran'da da rastlanması bu düşünceyi doğrulamaktadır.

RYIJY

Tülü halılarına, kullanılan malzeme, teknik ve desen özellikleri bakımından benzerlik gösteren bir diğer örnek de Finlandiya'da dokunan "Ryijy halıları"dır. Ryijy halıları Orta Çağ'dan beri Finlandiya'nın batı bölgelerinde yatak örtüsü olarak kullanılmıştır. 15. yüzyıl dökümanlarında uzun düğümlü, yünlü yatak örtüsü olarak tanımlanan Ryijy halıları, Finlandiya şatolarında yatak örtüsü, battaniye, duvar halısı, masa örtüsü, yastık olarak kullanılmıştır. Ryijy halıları, post yerine kullanım amacı ile dokunmuştur. Hava geçirgenliğinin daha fazla oluşu ve seyrek

Resim/Picture 5

Resim/Picture 6

dokunmasından dolayı posttan daha kullanışlıdır. Seyahatlerde sudan daha az etkilenir ve zarar görmez. Hatta ıslakken posttan daha sıcak tutar, post gibi kışın donmaz. Genellikle koyun postunu andıran şekilde uzun havlı ve beyaz renkte oluşturulmuştur. Son yüzyıla kadar Aland ve Turku'da yatak örtüsü ve gemi halısı olarak adlandırılmıştır. Gemilerde kullanılan Ryijy halıları 19. yüzyıla kadar Norveç'in kuzey kıyılarında, İsveç'in doğu sahillerinde, özellikle Uppland, Smaland, Blekinge ve Aland adalarında kullanılmıştır.

Finlandiya takım adalarındaki Ryijyler 65-80 cm. enindeki dar tezgâhlarda dokunur. Uzun ve yünlü ilmeleri, kalın ve çift bükümlü yün çözgüye Gördes düğümü ile bağlanır. Pamuk, kütük, kendir bazen de ince kumaş şeritleri yünle bükülerek ilme olarak kullanılmıştır. Geç Ryijy halılarında atkı ve çözgü çift büküm beyaz yündür. Atkı çekilerek sivri ve düğümlü gibi bir görüntü elde edilmiştir. Bu teknik özelliği Çeki tülülerinde görülen teknik özellikle

brown, red and dark blue are used for the motif and borders (Scheme 11-12-13-14).

5. Niche Tülü Carpets : Except for one sample with a flat and single niche form, all other samples have a ground composition with three or nine-times repetition of a niche form in the shop of the stairs. First colourist natural colours are dark blue, brown and red (Scheme 15-16-17-18).

6. Tülü Carpet With a Theme: In this group, flower, mosque or animal patterns are observed (Scheme 19-20-21).

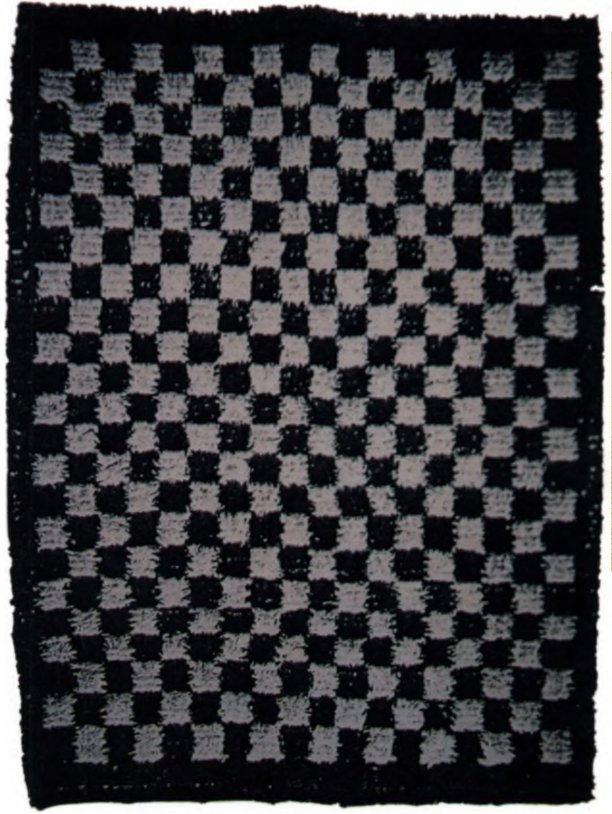
GABBEH

"Gabbeh Carpets", resembling to Tülü carpets in terms of material, technique and pattern, are woven in

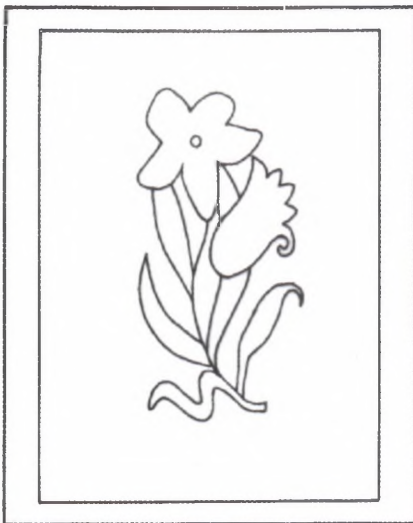
Southwest part of Iran. "Gabbeh" means coarse in our language. Gabbeh carpets are woven on movable vertical weaving machines used by nomads. Those carpets cannot be classified and included under a group due that Turkish knot is used together with Persian knot. On Gabbeh carpets, as on Tülü carpets, weft ranges one of five or twelve ranges. Materials used are wool, mohair and cotton. Simple and geometrical patterns are observed. Composition features seen on squared Tülü carpets are also observed on gabbeh carpets (Picture 1-2). Similarly, it is also possible to see the same compositional characteristics on zigzagging Tülü carpets and on Gabbeh carpets (Picture 3-4). Besides the natural

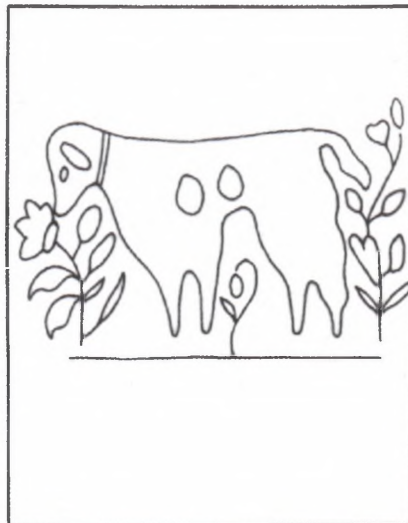
Resim/Picture 7

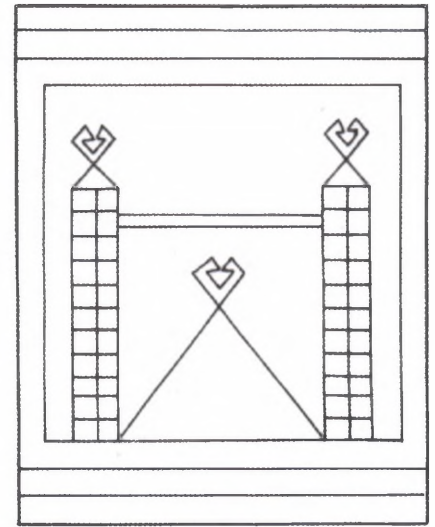
Resim/Picture 8

Şema/Scheme 19

Şema/Scheme 20

Şema/Scheme 21

Resim/Picture 9

aynıdır. Ryijy'ler genellikle çift endir ve her iki tarafı ilmeli olanları da vardır. Tülü halılarında olduğu gibi tek renk, desensiz örneklerle Ryijy halılarında da karşılaşırız (Resim 5-6). Ayrıca, yine kareli tülülerde görülen dama deseni Ryijy halılarında da aynı kompozisyon özelliği ile kullanılmıştır (Resim 7-8).

Ryijylerin bütün bu özellikleri göz önüne alınarak tülülerle karşılaş-tırıldığında kullanılan malzemelerin yün ve doğal renklerde ve düğümlerin Gördes düğümü olması, kullanılan desenlerin yalınlığı ve kullanım amaçlı üretimleri bakımından benzerlikler kurulmaktadır. 1

Resim/Picture 10

KAYNAKÇA:

- ARSLAN, Sevim, "Halı Sanatında Özgün Bir Yaklaşım: Tülü", *Sanatsal Mozaik Dergisi*, sayı 12, Ağustos 1996, s. 64-66.
- ASLANAPA, Oktay, *Türk Halı Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1984.
- ETİ, Erol, "Karapınar Tülü Halıları", *Türkiyemiz Dergisi*, sayı 52, Akbank Yayınları, 1987.
- GÖRGÜNAY, N., "Post Görünümlü Yaygılar", *T.H.Y. Magazin Dergisi*, sayı 18, Mayıs 1986.
- PYLKKANEN, R., *The Use And Traditions Of Mediaeval Rugs And Coverlets In Finland*, Helsinki, 1974.
- REINSCH, H., *Gabbeh*, London 1986.
- SÜMER, Faruk, *Oğuzlar, Türkmenler Tarihi Boy Teşkilatı Destanları*, Ana Yayınları, İstanbul 1980.
- ÜÇER, S., *Konya İli Yer Adları Üzerine Bir Deneme*, Konya Halkevi Tarih Müze Komitesi Yayınları, sayı 3, 1945.
- YAĞAN, Şahin Yüksel, *Türk El Dokumacılığı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Sanat Dizisi:29, İstanbul 1978.

Resim/Picture 11

Resim/Picture 12

colours of wool and mohair, vivid and bright colours are also used for Gabbeh carpets. Both carpets are woven firstly for personal use.

Such similar weavings of such groups of people living in different places remind one of a cultural link between those groups. That Avşar and Salur clans determined to live in Karapınar are also found in Iran confirms this supposition.

RYIJY

Another group resembling to Tülü carpets in terms of material used, technique and pattern is "Ryijy Carpets" woven in Finland. Ryijy carpets have been used as bed clothes in western Finland since the Middle Age. Ryijy carpets, described as long knotted woollen bed clothes in 15th century documents, were used as bed clothes, blankets, wall carpets, table clothes and cushions. Ryijy carpets were woven to be used instead of tanned skin. High air-permeability and gauze weave makes it more comfortable than the tanned skin. During travels, it is less influenced by water and is not damaged easily. Even it provides more heat taken it is wet and it does not freeze in winter like a tanned skin. It is generally woven as long-piled and white-coloured, resembling to a sheep's skin. Until the last century, it is called "bed cloth" and "skip carpet" in Aland and Turku. Ryijy carpets used in ships were used until 19th century in northern coasts of Norway and eastern coasts of Sweden, particularly in island of Upland, Smaland, Blekinge and Aland.

Ryijy carpets are woven on narrow looms of 65-80 cm. in Finland archipelago. Long and woollen loops are knotted to thick and double-twisted woollen warp using gordes knotting technique. Cotton, tow, hemp and sometimes thin cloth ribbons have used as loop, twisting with wool. Warp and weft of late Ryijy carpets are double-twisted white wool. A sharp pointed and knotted image has been achieved through contracting weft. This technical feature is the same *çeki tülüsü*. Ryijy carpets are generally double width and there are several samples with loops on both sides. As in Tülü carpets, observed among Ryijy carpets (Picture 5-6). Furthermore, is used on Ryijy carpets with the same composition characteristic (Picture 7-8).

Taking all those features of Ryijy carpets into consideration, compared with tülü carpets, it is easy to observe such similarities as woollen and natural coloured materials, gordes knotting technique, simple patterns and production for utilisation purposes.

Resim/Picture 13

